

EDUSKUNNAN
MAA- JA METSÄTALOUSVALIOKUNTA

Helsingissä
24 päivänä tammikuuta 1995
Lausunto n:o 7

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Eduskunta on lähettäessään 9 päivänä tammikuuta 1995 hallituksen esityksen n:o 349 geenitekniikkalainsäädännön sosiaali- ja terveysvaliokuntaan valmistelevalle käsiteltäväksi samalla määrännyt, että maa- ja metsätalousvaliokunnan on annettava asiasta lausuntonsa sosiaali- ja terveysvaliokunnalle.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina neuvotteleva virkamies Risto Aurola sosiaali- ja terveysministeriöstä, erikoistutkija Mirja Suurnäkki maa- ja metsätalousministeriöstä, ylitarkastaja Tuuja Talsi ympäristöministeriöstä, johtaja Kalevi Salminen Elintarvikevirastosta, erikoistutkija Pirjo Veijalainen eläinlääkintä- ja elintarvikelaitoksesta, professori Asko Mäki-Tanila Maatalouden tutkimuskeskuksesta, apulaisjohtaja Jari Peltonen kasvintuotannon tarkastuskeskuksesta, Punkaharjun tutkimuskeskuksen johtaja Juhani Häggman edustaan Metsäntutkimuslaitosta ja professori Juhani Jänne Kuopion yliopistosta. Lisäksi Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto on antanut kirjallisen asiantuntijalausunnon.

Hallituksen esitys

Esityksen tavoitteena on edistää geenitekniikan turvallista käyttöä ja kehittymistä eettisesti hyväksyttävällä tavalla sekä ehkäistä geenitekniikan käytöstä ympäristölle ja ihmisen terveydelle mahdollisesti aiheutuvia haittoja.

Esityksessä on otettu huomioon geenitekniikkaa koskevat Euroopan yhteisöjen (EY) direktiivit. Esitys koskee geenitekniikalla muunnettujen organismien käyttöä ja valmistamista suljetussa tilassa sekä geenitekniikalla muunnettujen organismien tarkoituksellista levittämistä ympäristöön. Esityksellä säännellään geenitekniikalla muunnettujen organismien käsittelyä sekä tiloja, joissa niitä käytetään. Geenitekniikan käytön valvonta perustuisi ilmoitusjärjestelmään sekä jälkivalvontaan. Keskeisenä viranomaisena toi-

misi geenitekniikan lautakunta, joka olisi sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä.

Lautakunnalle olisi tehtävä ilmoitus sellaisten toimitilojen käyttöönotosta, joissa on tarkoitus käyttää geenitekniikalla muunnettuja organismeja.

Niistä geenitekniikalla muunnetuista organismeista, joita käytettäisiin suljetussa tilassa, olisi tehtävä ilmoitus geenitekniikan lautakunnalle. Jos suljetussa tilassa käytettäisiin vaarattomimmiksi luokiteltuja organismeja ja niiden käyttö olisi suppeaa, ei käytön aloittamiseen kuitenkaan vaadittaisi ilmoitusta vaan käytön kirjaaminen olisi riittävä.

Geenitekniikalla muunnettujen organismien tarkoituksellinen levittäminen ympäristöön olisi mahdollista geenitekniikan lautakunnan hyväksymisen jälkeen. Ilmoituksen hyväksymisessä noudatettaisiin vaiheperiaatetta siten, että eristystä kevennettäisiin ja käytön laajuutta lisättäisiin vähitellen vaiheittain. Eteneminen seuraavaan vaiheeseen edellyttäisi aina, että edellisen vaiheen arviointi osoittaisi riittävää turvallisuutta.

Tuotetta, joka sisältää geenitekniikalla muunnettuja organismeja tai koostuu niistä, ei saisi luovuttaa markkinoille, ennen kuin se on tutkimus- ja kehitysvaiheessa riittävästi testattu olosuhteissa ja ympäristössä, joihin tuotteen käyttö voi vaikuttaa. Tuotteen markkinoille luovuttaminen vaatisi geenitekniikan lautakunnan hyväksymisen. Lautakunta voisi hyväksyä tuotteen markkinoille luovuttamisen vasta, kun olisi varmistauduttu siitä, että tuotteen markkinointi ja kaupankäyttö on turvallista ihmisen terveydelle ja ympäristölle. Ilmoitus markkinoille luovuttamisesta hyväksyttäisiin koko Euroopan talousalueelle.

Geenitekniikkalain mukainen ohjaus ja valvonta yleisesti ja erityisesti terveyteen liittyvissä kysymyksissä kuuluisi sosiaali- ja terveysministeriölle. Ympäristöministeriö ohjaisi ja valvoisi yleisesti lain noudattamista geenitekniikalla

muunnettujen organismien käytöstä aiheutuvien ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi ja torjumiseksi.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu. Lain soveltamisesta on tarkoituksellisesti säädetty asetuksella ja määrätty ministeriöiden päätöksillä.

Valiokunnan kannanotot

Valiokunta kiinnittää huomiota biotekniikan ja geenitekniiikan sovellusten kasvavaan merkitykseen niin elintarviketaloudessa kuin metsätaloudessa. Elintarviketaloudessa geenitekniiikalla muunnettuja organismeja voidaan käyttää itse elintarvikkeen tai sen ainesosan tuottamiseen tai valmistamiseen. Jo tällä hetkellä elintarviketeollisuudessa on käytössä geenitekniiikalla muunnettuja entsyymejä ja alan tutkimus kehittää koko ajan uusia sovelluksia. Esityksestä ilmenee, että kasvinjalostuksessa voidaan geenitekniiikalla kehittää muun muassa paremmin kasvitautoja ja luonnon stressitekijöitä kestäviä lajikkeita sekä parantaa kasvien satoisuutta. Myös kasvin suojelemissa ja eläinjalostuksessa voidaan geenitekniiikkaa hyödyntää.

Tällä hetkellä geenitekniiikalla muunnettujen organismien käytön eri vaiheisiin voidaan soveltaa eräiltä osin jo voimassa olevaa lainsäädäntöä. Tuotelainsäädännöstä muun muassa torjunta-ainelaki, rehulaki ja lannoitelaki sisältävät tuotteiden hyväksyntää koskevia säännöksiä. Elintarvikkeiden markkinoinnissa ei kuitenkaan edellytetä ennakkohyväksymistä. Siten tältä geenitekniiikalla muunnettujen organismien käytön keskeiseltä sovellusalalta puuttuu ennakkovalvonta lukuun ottamatta lisäaineiden hyväksyntää. Valiokunta toteaa, että nyt ehdotettu laki antaisi varsin yleiset puitteet geenitekniiikan soveltamiseen elintarvikkeisiin. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan EU:ssa on käsiteltävänä uusielintarvikkeita (novel foods) koskeva asetusehdotus, jolla vahvistettaisiin muun muassa näiden tuotteiden hyväksymismenettelyt sekä tuotteille asetettavat vaatimukset. Kun kyseinen yhteisöasetus aikanaan saatetaan voimaan, se tulee sisältämään omat, nimenomaan uusielintarvikkeisiin sovellettavat menettelysäännökset.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan varsinaisesti geeniteknistä toimintaa koskevan lainsäädännön puuttuminen on muodostumassa ongelmaeräillä aloilla maassamme. Lainsäädän-

nön puuttuminen houkuttelee sijoittamaan Suomeen sellaista koetoimintaa, jota ei muualla Euroopassa voida toteuttaa. Valiokunnalle annettusta selvityksestä on myös käynyt ilmi, että Suomen on EU:n jäsenmaana voitava ottaa kantaa muun muassa geneettisesti muunneltujen viljakasvilajikkeiden markkinoille toimittamiseen, mikä osaltaan edellyttää pikaisesti lakiehdotuksen mukaisen geenitekniiikan lautakunnan asettamista ja sen toiminnan aloittamista.

Valiokunta toteaa, että eettisten näkökohtien huomioon ottaminen on jäänyt vähäiselle huomiolle esityksen lakiehdotuksessa, vaikka näihin näkökohtiin viitataan esityksen perusteluissa useasti. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan lakia valmistellut biotekniikkakomitea esitti (Komiteanmietintö 1993:2) neuvottelukunnan asettamista eettisten kysymysten käsittelemiseksi. Lakiehdotukseen ei kuitenkaan sisälly neuvottelukuntaa koskevia säännöksiä. Valiokunta pitää tärkeänä, että biotekniikan neuvottelukunnan asettamista koskevat säännökset otetaan säädettävän lain nojalla annettavaan asetukseen.

Valiokunta kiinnittää huomiota geenitekniiikan käyttöön yleisesti liittyviin riskeihin ja niiden hallintaan. Esityksessä on todettu, että geenitekniiikan riskit ovat edelleen teoreettisia, kun yhtään onnettomuutta ei ole sattunut. Toisaalta esityksessä on korostettu sitä, että koska geeniteknisiin tutkimuksiin liittyvät riskit eivät ole tiedossa, on ne siksi pyrittävä estämään jo ennakolta. Geenitekniiikkalain tavoitteeksi esityksessä on asetettu edistää geenitekniiikan turvallista käyttöä ja kehittymistä eettisesti hyväksyttävällä tavalla sekä ehkäistä geenitekniiikalla muunneltujen organismien käytöstä ihmisten terveydelle aiheutuvia haittoja. Valiokunta pitää tärkeänä, että ehdotetun lain nojalla annettavaan asetukseen otetaan säännöksiä mahdollisten vahinkotilanteiden varalta. Asetuksessa tulee edellyttää kokeen vastuunalaisen henkilön nimeämistä ja erityisen suunnitelman laatimista vaaratilanteiden varalta.

Esityksessä on todettu, että hyötyeläinten tuotanto-ominaisuuksien parantaminen geenisiirtojen avulla merkittävässä määrin ei toteutune vielä pitkään aikaan, koska vaikeutena on eläinten perimän ja säätelyjärjestelmien monimutkaisuus, jolloin pienetkin muutokset saattavat vaikuttaa eläinten hyvinvointiin. Valiokunta pitääkin tärkeänä, että eläinjalostuksessa eläimiä pyritään kehittämään kokonaisuutena eli parannettaessa tuotannon taloudellisuutta tulee samanaikaisesti pitää huolta siitä, ettei eläinten ter-

veys ja hyvinvointi pääse heikkenemään. Valiokunta tulee jäljempänä pykäläkohtaisten huomautusten yhteydessä esittämään lakiehdotukseen (1 §) lisäystä, jonka mukaan lain tavoitteena olisi ehkäistä ja torjua myös niitä haittoja, joita geeniteknikalla muunnettujen organismien käyttö voi aiheuttaa eläinten terveydelle.

Lain perusteluista (2.1.4. Eläinten geenitekniikan muuttaminen ja koeläintoiminta) ilmenee, että eläinten geenitekniikassa muuntamisessa samoin kuin geeniteknikalla muunnettujen eläinten käsittelyyn sovelletaan eläinsuojelulakia (91/71) ja koe-eläintoiminnasta annettua asetusta (1076/85) sekä eräitä kansainvälisiä sopimuksia. Valiokunta pitää tarpeellisena, että säädettävän lain nojalla annettavaan asetukseen tulee soveltuviin kohtiin viittaukset mainittuihin säännöksiin.

Esityksen tavoitteiden toteuttamiseksi esityksessä ehdotetaan perustettavaksi geenitekniikan lautakunta. Ottaen huomioon geenitekniikan laajan merkityksen maa- ja metsätaloudelle sekä elintarviketeollisuudelle valiokunta pitää tärkeänä, että nämä alat saavat merkittävän edustuksen geenitekniikan lautakuntaan. Valiokunta pitää myös tärkeänä, että lautakunnan riippumattomuudesta huolehditaan. Lautakunnan jäsenet eivät saa olla osallisia geenitekniikan tutkimus- ja kehittämishankkeissa siten, että he voivat vaikuttaa tutkimusryhmien väliseen kilpailuun.

Pykäläkohtaiset huomautukset

1 §. Valiokunta on edellä kiinnittänyt huomiota niihin riskeihin, joita geenitekniset hankkeet aiheuttavat myös eläinten terveydelle. Valiokunta pitääkin tarpeellisena, että 1 §:n 2 kohtaan lisätään lain tavoitteisiin maininta eläinten terveyden huomioon ottamisesta. Siten lain tavoitteena tämän lainkohdan mukaan olisi ehkäistä ja torjua haittoja, joita geeniteknikalla muunnettujen organismien käyttö voi aiheuttaa ihmisen ja eläinten terveydelle sekä omaisuudelle ja ympäristölle.

2 §. Valiokunnalle annetussa selvityksessä on kiinnitetty huomiota siihen, että lain 1 §:n yksityiskohtaisten perustelujen mukaan eläimet lasketaan osaksi ympäristöä, jolloin ihmisten terveysriskeistä vastaisi sosiaali- ja terveysministeriö ja eläinten terveysriskeistä ympäristöministeriö. Kuitenkin osa infektioista, kuten salmonella,

muodostaa yhteisen uhan niin ihmisille kuin kotieläimille. Toisaalta valiokunnalle on sosiaali- ja terveysministeriön taholta todettu, että terveyteen liittyvissä kysymyksissä vastuu valvonnan johdosta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle. Valiokunta korostaa sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimivan geenitekniikan lautakunnan asemaa terveysriskien hallinnassa. Tarvittaessa vastuusuhteita tulee selkeyttää asetuksella annettavin säännöksin.

5 ja 13 §. Edellä todetun mukaisesti valiokunta pitää tärkeänä, että maa- ja metsätalouden sekä elintarviketalouden hallinnonalat saavat merkittävän edustuksen geenitekniikan lautakuntaan. Ottaen huomioon lautakunnan aseman terveyteen liittyvissä kysymyksissä valiokunta pitää myös tärkeänä, että lautakunnan jäsenistöön kuuluu riittävästi erityisesti terveysalan asiantuntijoita niin lääketieteestä yleensä kuin eläinlääketieteestäkin. Valiokunnan saamassa selvityksessä on erityisesti tuotu esiin, että lautakuntaan tulisi kuulua jäsen, joka tuntee eläinpatogeenit ja voi arvioida niiden käytöstä aiheutuvat vaarat eläinten terveydelle samoin kuin mahdolliset taloudelliset vahingot.

Lakiehdotuksen 13 §:n 1 momentista ilmenee, että geeniteknikalla muunnetut organismit luokiteltaisiin terveys- ja ympäristövaikutustensa perusteella. Valiokunnalle annetussa asiantuntijalausunnossa on kiinnitetty huomiota organismien luokituksen vaatimaan asiantuntemukseen. Luokitus vaikuttaisi kokeen aikana käytäviin eristämistoimenpiteisiin. Asiantuntijalausunnossa on samalla painotettu sitä, että ihmiselle vaarattomat patogeenit saattavat varomattomasti käytettyinä aiheuttaa eläimillä vakavia sairauksia ja epitsootioita.

17 ja 18 §. Asiantuntijataholta valiokunnalle on esitetty, että siirtogeenisten kasvien tutkimus- ja kehittämiskokeet ulkona (pelloilla) tulee sallia tietyin edellytyksin vain itsepölytteisillä kasvilla-jeilla. Valiokunta edellyttää, että tästä periaatteesta pidetään kiinni myös käytännön toiminnassa.

Edellä esitetyn perusteella maa- ja metsätalousvaliokunta esittää lausuntonaan kunnioittavasti,

että sosiaali- ja terveysvaliokunta mietintöönsä laatimissaan ottaisi huomioon, mitä tässä lausunnossa on esitetty.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa Ollila, Polvinen, Pulliainen, Rajamäki (osittain),
ovat ottaneet osaa puheenjohtaja S-L. Anttila, Rinne, Saario ja Urpilainen sekä varajäsen Laak-
jäsenet Kalli, Koistinen, Koski, Lahikainen, konen.
